

Madhaviya Kalanirya Karika LikhyanTe

माधवीयकालनिर्णयकारिका लिख्यंते

383

3
3

36 Lb

श्रीगणेशायनमः॥वागीशाद्याःसुमनसःसर्वार्थानामुपक्रमे॥यंनत्वाकृतकृत्याःस्युस्तन्मामिगजानमं॥१॥व्याख्यायमाधवाचार्योचमन्त्रिराशरुनथ
 तदनुष्ठानकालस्यनिर्णयं वक्तुमुद्यतः॥२॥व्यामूढानामिहतनुभूतांजाह्नवीतीर्थमेकंविद्यातीर्थंप्रकृतिविमलं सद्दिवेकोदयानां॥सर्वेषांतुप्रथमसुखदंभार
 तीतीर्थमाहुस्तद्वावान्मेविमलमनसो निर्णये शक्तिरस्ति॥३॥अर्थोनुक्रम्यते श्लोके रश्मिलो निर्णिना धितः॥तावतेवानुतिष्ठासुनिःसंदेहःप्रवर्ततां॥४॥ततोमी
 मांसुचित्तस्यसमाधानायतत्पुनः॥विवरिष्ये यथान्यायंभृतिस्मृतिवक्षोवनात्॥५॥यंचप्रकरणान्यत्रतेषूपोद्घातवत्सरो॥प्रतिपक्षिष्ठतिथ्योनक्षत्रादिरि
 तिक्रमः॥६॥उपोद्घातकालसत्वेतस्यनिर्णययोग्यता॥इश्वरानित्यकालात्माचिंतनीयःसकर्मसु॥७॥जन्येकालेहमुख्यत्वेमुक्तेमेतच्चतुष्टयं॥अद्यायनर्तुमासा
 श्वपक्षःप्रकरणांतरे॥८॥अहःपंचविधश्चांदोत्रतादौतिलकादिके॥सुजन्मादिब्रतसौरोगोसत्रादिषुसावनः॥९॥त्रयोप्याचार्यसेवादेविकल्पंतेनिजेछया॥
 आमुदीयेतुनाक्षत्रोद्धारस्यत्योधिबत्सरः॥१०॥चांद्राणांप्रभवादीनांपंचकेपंचकेयुगे॥संपरीदन्विदित्येतच्छ्रृपूर्वास्तवत्सरः॥११॥तिलोयवोवस्त्रधान्ये
 जतंदीपतेत्रेतु॥उग्रकर्मणिशांतेचस्तौयनेदक्षिणोत्तरे॥१२॥वसंताघृतबोद्धेधाचांद्राःसौराश्वचांद्रकाः॥चैत्राद्याअथमीनाद्यामेपाद्यावाविवस्यतः॥१३॥ते
 धाधानादयस्तद्वत्पणमूर्तिव्रतपूजनं॥मासास्तसावनःसौरश्चांदोनाक्षत्रद्वयमिह॥१४॥दर्शतिःपूर्णिमांतोवाचांद्रोसौविप्रवेशयोः॥सौराश्वःसावनस्तपसे
 ज्योतिषिकेपरः॥१५॥माघादिमासभेदेपुनिकदानादयःस्मृताः॥चांद्रोधिमासोसंक्रांतस्सोतर्भवतिचोत्तरे॥१६॥असंक्रांतोवेकवर्षेदोवेत्संसर्पआदिमः॥
 क्षयमासोद्विसंक्रांतःसचांद्रसुतिसंज्ञकः॥१७॥त्रयस्याज्याविवाहादौसंसर्पहस्पतीउभौ॥शुभौश्रौतेतथास्मार्तेमलमासोविच्यते॥१८॥काम्यारंभंतत्स
 माप्तिमलमासेविवर्जयेत्॥आरब्धमलमासात्माकुरुकुचांद्रादिकंतुयत्॥१९॥तत्समाप्यंसायनस्यमासस्यानतिलंघनात्॥आरंभश्चसःमासेश्चमध्येस्या
 चेन्मलिम्लुचः॥२०॥प्रवृत्तमखिलं काम्यं तदनुष्ठेयमेवतु॥कारीयादितुयत्काम्यं तस्यारंभसमापने॥२१॥कार्येकाग्रविलंबस्यप्रतीक्षायाअसंभवात्॥अन
 न्यगतिकेनित्यमग्निहोत्रादिनत्यजेत्॥२२॥गत्यंतरमुतंनित्यंसोमयागादिवर्जयेत्॥उरगतिग्रहणस्नानंजातेष्टिर्गतिसंयुता॥२३॥इयंनैमित्तिकंतस्यैववस्त्रा

रास्यादुभिसाम्ययोः॥४९॥रुधिसाम्यक्षयाग्रत्यतिथिगानोर्ध्वगाइह॥द्वितीयाद्यास्तपर्वतास्तर्क्यप्रकरणोदिताः॥५०॥सचारणीयःसामान्यस्तिथिषुप्रतिपन्नयः॥कुचि
 त्कचिद्विशेषोस्ति सोयमत्राभिधीयते॥५१॥पूर्वधुरसतीप्राप्तःपरधुस्त्रिमुहूर्तगा॥साद्वितीयापरापोष्यापूर्वविधाततोपरा॥५२॥रंभातृतीयापूर्वास्यादुत्तरास्याद्वितीये॥
 परेदिनास्तिचेत्पूर्वविधाप्यस्तत्रांतरे॥५३॥मुहूर्तमात्रसत्वेपिदिनेगौरीव्रतंपरे॥शुभाधिकायामप्येवंगणयोगप्रशंसनात्॥५४॥चतुर्थतुपरोपोष्यागणनाथव्रतस्य
 त॥मध्याह्न्यापिनीपूज्यातद्वन्नागचतुर्थवि॥५५॥परेधुरेवमध्याह्न्यात्तोविघ्नस्यसोत्तरा॥अन्यथापूर्वविधेयमातृयोगप्रशस्तित॥५६॥पूर्वधुरेवतद्यासौपूर्वास
 र्चप्रियातिथिः॥नोचेत्सर्वस्यपंचम्यायोगित्यंतं प्रशस्यते॥५७॥गोमीःशुभजमाप्यस्तनागविधावतिपिध्यते॥सर्वत्रपंचमीपूर्वाग्रात्यास्तद्व्रतपरा॥५८॥नागविधा
 स्वरूपसावित्रिपिध्याव्रतांतरे॥उत्तरस्याअलाभंतुनागविधापिगृह्यतां॥५९॥विनाद्वादशनाडीभिर्नागवेधोनेरोपकृत॥सप्तमीपूर्वविधेरवव्रतेषुनिखिलेष्वपि॥६०॥अ
 नभिपूर्वविधायाःपरविधापिगृह्यतां॥व्रतमात्रेष्टमीकृष्णापूर्वाशुक्लाष्टमीपरा॥६१॥इराष्टमीतुशुक्लापिपूर्वविधाविवीयते॥पक्षद्वयेषुत्तरेवविशिशक्तिमहोत्सवे॥६२॥
 ज्येष्ठश्रमयोगेपूर्वव्यात्याज्येष्ठाव्रततिथिः॥मध्याह्नाहर्ध्वमृक्षेत्परेद्युःसाप्रशस्यते॥६३॥ज्येष्ठश्रमभानुवाराभ्यामुक्ताष्टम्यतिदुर्लभा॥जयंत्याख्यंव्रतंमिन्नैकृष्णाजन्माष्टमी
 व्रतात्॥६४॥शुभाचसप्तमीविधेयेपंचजन्माष्टमीव्रते॥द्विधा॥सप्तमीचेनिशीयात्राजिभाशुभान्यथाभवेत्॥६५॥शुभायांनस्ति संदेहाविधाचत्रिविधेयते॥निशीथयोगः
 पूर्वधुरुत्तराद्युदयोक्त॥६६॥पूर्ववप्रथमेपक्षेपरेयोत्तरपक्षयोः॥अष्टमीरोहिणीयुक्ताजयतीसाचतुर्विधा॥६७॥शुभाशुभाधिकेत्येवंविधानिधाधिकेचतिच॥शुभा
 यामपि विधायांनसंभाव्योत्तरातिथिः॥६८॥शुभाधिकायांयोगश्चेदेकस्मिन्वाहनिद्वये॥नेकयोगेस्ति संदेहोद्विद्योगेप्रथमंदिनं॥६९॥सदानिशीथेपश्चाद्वैद्युत्तमोमध्य
 मोधमः॥योगस्त्रिधापिपूर्वधुसंपूर्णत्वाद्दोषणं॥७०॥विधाधिकायामप्येकदिनेयोगिसंगृह्यतां॥द्वयोपेगिस्त्रिधाभिन्नोनिशीथेद्विभेदतः॥७१॥तद्वाहतिदिनैकस्मि
 न्मयोर्नैकयोरिति॥एकस्मिन्नेवादिनेस्यात्यस्योरत्ययोःपरं॥७२॥शुभेसोमेजयतीचेद्वारेसातिकलप्रदा॥तिथ्युक्षयोर्द्वयोरस्यैतदुत्तमंवारणंस्मृतं॥७३॥एतस्यांतमध्य
 मस्यादुत्सवांतंमंस्मृतं॥यस्मिन्वर्षजयंत्याख्यायोगोजन्माष्टमीतदा॥७४॥अंतमृताजयंत्यास्यादक्षयोगप्रशस्तितः॥नवमीपूर्वविधेयपक्षयोरुभयोरपि॥७५॥

कृष्णापूर्वाभारविधादशमेवव्यवस्थिता॥जयंतीव्रतवन्नित्यंकांम्यंचैकादशीव्रतं॥७६॥अरुणोदयवेधोत्रवेधःसूर्योदयेतथा॥उक्तोद्वादशमीविधोवेध्यावःस्मार्तयोः
 कमात्॥७७॥कलाकाद्यादिवेषोपिग्राह्योत्रत्रिमुहूर्तवत्॥वैश्वानराधामोक्तदीप्ताप्राप्तोहिवेध्यावः॥७८॥विधात्यात्यावेध्यावेनशुभाप्याधिकसंभवे॥एकादशीद्वा
 दशीवाधिकाचेत्यज्यतांदिनं॥७९॥पूर्वाग्रात्यंतुत्तरस्याद्विधेयवनिर्णयः॥एकादशीद्वादशीचेत्युभयवर्धतेयदा॥८०॥तदापूर्वदिनेत्याज्यंस्मार्तैर्ग्राह्यं परंदिनं॥एका
 दशीमात्रवधोर्गृह्यत्योर्व्यवस्थितिः॥८१॥उपोष्यागृहिभिःपूर्वपतिभिस्तुत्तराति॥भिः॥द्वादशीमात्रवधोतुशुभाविधेयवस्थिते॥८२॥शुभापूर्वात्तराविधास्मार्तनिर्ण
 यर्द्वादशः॥उपवासव्रतादभ्युज्येतेसार्धमुहूर्तके॥८३॥सप्तमिर्दशमीविधामेतांमेकादशीत्यजेत॥द्वादपूर्वविधेयनिखिलेषुव्रतेष्वपि॥८४॥शुक्लत्रयोदशीपूर्वापरकृष्णा
 त्रयोदशी॥अनासि सापिपूर्वपूर्वांतगत्रयोदशी॥८५॥माशुक्लागृह्यतेपूर्वागृह्यतांसापराह्णिकी॥चतुर्दश्युत्तराशुक्लापूर्वाकृष्णचतुर्दशी॥८६॥उदयहिसुहूर्तपि
 ग्राह्यांतंव्रततिथिः॥शुक्लरात्रियुक्तास्याचैत्रश्रावमासयोः॥८७॥शुक्लासर्वापिपूर्वविधेयदिस्यादापराह्णिकी॥प्रदोषेवानिशीथेवाद्योर्वायास्ति सामवेत्॥८८॥
 शिवरात्रिव्रतंतद्वयोत्सवाप्रशस्यते॥८९॥तदभावेनिशीथेकव्याप्तापिपरिगृह्यतां॥९०॥तस्याश्वासंभवेग्राह्याप्रदोषव्यापिनीतिथिः॥तिथ्यंतंवारणंयामंत्रयद
 र्चस्तमापते॥९१॥अन्यथावारणंप्रातरन्यतिथ्युपवासवत्॥पूर्वविधेयसावित्रीव्रतेपंचदशीतिथिः॥९२॥नाड्योद्वादशभूतस्यस्युत्तरेचपरंदिनं॥व्रतांतराणि
 संध्यापिपरेहमेवसुवदा॥९३॥श्रावपराह्णिकालीनोदर्शोभाविशुकवन्मतः॥दिनद्वयेप्येकदेशवृत्तोग्राहोमहत्वतः॥९४॥तुल्यत्वंचैकदेशेभयपूर्वन्यथोत्तरः॥
 कृत्स्नव्यापेद्विषोरकोरुत्तरस्थितिर्द्विधितः॥९५॥साग्न्यनग्निन्यनस्त्रास्यान्नस्याचैदपराह्णिकोः॥९६॥पर्वप्रतिपदोःसंधिर्मध्याह्नेवाततःपुरा॥अन्वा
 धानेपूर्वदिनेयागःसंधिदिनेभवेत्॥९७॥उर्ध्वमध्याह्नतःसंधावन्वाधानेहितदिने॥दृष्टं परदिनेकुर्यादन्वोवाजसनेयिनः॥९८॥यस्तु रात्रसनेयी
 स्यात्तस्यसंधिदिनापुरा॥नकोप्यन्वाहितिःकिंतुसदासंधिदिनेहिता॥९९॥संधिश्चेत्संगवाहूर्ध्वप्राक्चेदावर्तनाद्रवेः॥सापोर्णमासीविज्ञेयास
 धःकालविधोतिथिः॥१००॥वृत्तिःप्रतिपदोयास्ति तदर्थं पर्वणिहितं॥क्षयस्यार्धेतथास्ति स्वा संधिनिर्णयतोऽसदा॥१००॥वोधायनमतेद्वी

आखं चेष्टिर्विशिष्यते ॥ द्वितीयात्रिसुहृत्तयेति पद्यापराहिकी ॥ १०१ ॥ अन्वाधानं चतुर्दश्यां दर्शस्वत्येपि वर्तयेत् ॥ दर्शश्चाष्टमं दशकार्यमिति बोधायनोदितं ॥ १०२ ॥
 रक्षादि विरुतिः सर्वा पर्वण्येवेति निर्णयः ॥ पंचमेतु प्रकरणे पूर्वार्धे भादि निर्णयः ॥ उत्तरार्धे कालसेवा कर्मभेदो देवानं ॥ यस्मिन् नस्तमियाद्रानुस्तनस्तत्र सुपोष
 जे ॥ ४॥ मुख्यं तस्या संभवतु गृहीतव्यं निशीथयुक् ॥ उपवासं पृष्टं स्यात्तद्धिनं के कर्मकृतयोः ॥ ५ ॥ उदये त्रिमुहूर्तं स्थानं व्रतदानयोः ॥ दिनद्वयं तथा त्वेव पूर्वस्या
 हलवत्ततः ॥ ६ ॥ श्रवणं तत्तरं ग्राह्यं मुपाकरणं कर्मणि ॥ पित्र्ये तु तिथि वत्सर्वे निक्षत्रस्य विनिर्णयः ॥ ७ ॥ पूर्वस्यां दुपवासादावुत्तरा व्रतदानयोः ॥ योगश्चाधु
 कर्मकालव्याप्तस्तु परिगृह्यते ॥ ८ ॥ कर्णं यदि नेतु ग्राह्यं रात्रौ यदा तदा ॥ दिनद्वयं कर्मकालाभ्यामुपवासः प्रसिध्यति ॥ ९ ॥ वारेषु संशयात्तावाद्गृहीत
 व्यं यथा स्थितं ॥ आसन्ननाड्यः संक्रांतेः पुण्याः स्नानादिकर्मसु ॥ १० ॥ चरेषु कर्कटे पूर्वमकरे विरातिः परा ॥ वर्तमाने तु लामेवेनाद्युस्तं भयतो दश ॥ ११ ॥
 दृषभादोच्छिरे पुण्याः प्राक्पश्चादपि षोडश ॥ मिथुनादो द्विस्वप्नावे उत्तराः षष्ठिनाडिकाः ॥ १२ ॥ अहः संक्रमणे रात्रावनुष्ठानं निषेधतः ॥ उत्तोकालो
 व्यवस्थाप्येतद्दलात्पूर्वपश्चिमौ ॥ १३ ॥ रात्रौ संक्रमणे ज्ञानोर्दिनाथं स्नानदानयोः ॥ अर्धरात्रादधस्तात्स्मिन्मध्याह्नस्यापरिक्रिया ॥ १४ ॥ उर्ध्वं संक्रम
 णे बोधं मुदयात्प्रहरद्वयं ॥ पूर्णं चेदधरात्रे तु यदा संक्रमते रविः ॥ १५ ॥ ग्राहं दिनद्वयं पुण्यमुक्तामकरकर्कटौ ॥ कर्कटे मकरे रात्रावप्याचारादनुष्ठि
 तिः ॥ १६ ॥ पूर्णिमा प्रतिपत्तंधोराहुः संपूर्णमंडलं ॥ ग्रसते चंद्रमर्कचंद्रौ प्रतिपदंतरे ॥ १७ ॥ ग्रस्यमाने भवेत्स्नानं ग्रस्ते होमो विधीयते ॥ मुख्यमाने
 भवेद्दानं मुक्ते स्नानं पुनर्भवेत् ॥ १८ ॥ सूर्यग्रहे तु नाश्र्मीयात्पूर्वयामचतुष्टयं ॥ चंद्रग्रहे तु यामास्त्रीत्वालदृष्टातुरे विना ॥ १९ ॥ अपराणहेन मध्या
 ह्ने मध्याह्ने न तु संगवे ॥ भुंजीति संगवे चेत्यान्तपूर्वेषु जिमाचरेत् ॥ २० ॥ ग्रस्तादये विधौः पूर्वनाहर्भोजनमाचरेत् ॥ ग्रस्तावे वास्तमानं तुरवीं प्रा
 ष्णते यदि ॥ २१ ॥ तयोः परेद्युरुदये स्नाताभ्यवहरेन्नरः ॥ ईदृशं नियमं न्याये विरीतुमिहोद्यमः ॥ २२ ॥ तमेव निर्णयं शास्त्रन्यायाभ्यां कर्तुमुद्यतः ॥
 माधवकृतः कालनिर्णयसंग्रहः ॥ ४७ ॥ ॥ ॥ परिधावीदक्षिणाध्वर्षत्तश्चोत्तमूर्धनि ॥ लिखितं कृष्णबाणशेकृष्णगोपालभानुभिः ॥ ११ ॥ शिवमस्तु ॥

३४३

नित्यवन्मता ॥ शुद्धमासमृतानां स्पन्मलिने प्रथमादिकं ॥ २४ ॥ मलमासे मृतानां तु मले स्यादादिकं तं ॥ देवे मुख्यः शुक्लपक्षः कृष्णपित्र्ये विशिष्यते ॥ २५ ॥ तृतीये तु
 प्रकरणे वर्जिता प्रतिपत्तिभिः ॥ प्र० तिपन्नामविज्ञेया चंदस्य प्रथमा कला ॥ २६ ॥ शुक्लपक्षे विशेषं दं कृष्णपक्षे विनिः सरत् ॥ शुद्धाविधा तिथिः शुद्धाहीना तिथ्याभ्यां याहनि ॥
 ॥ २७ ॥ उदये पूर्वातिथ्या विध्यते त्रिमुहूर्तकैः ॥ सायंतुत्तरयातद्वन्यूनया तु न विध्यते ॥ २८ ॥ वेध्यापित्रिमुहूर्तं वन्यूनया वेधमर्हति ॥ शुद्धायां नास्ति संदेहो देवे पित्र्ये च कर्मणि ॥
 ॥ २९ ॥ उपवासश्च कर्मकालं केवायाचितं व्रतं ॥ ज्ञानं च षड्विधं देवं क्रमादत्र विविच्यते ॥ ३० ॥ एकोद्विंशं पार्वणं च पित्र्ये द्विविधमप्यते ॥ शुक्लपक्षे दर्शविधा कृष्णविधा द्वितीय
 या ॥ ३१ ॥ उपोष्या प्रतिपत्तु कुरुष्या स्यादापराहिकी ॥ तदभावे तु सा माह्व्या विनी परिगृह्यतां ॥ ३२ ॥ प्रातः संग्रामभ्यां प्रातः सायमित्यसौ ॥ तत्राहुः पंचभाभागो
 मुख्यो द्विष्यादिभागतः ॥ ३३ ॥ अभावे पि प्रतिपदः संकलनः प्रातरिष्यते ॥ तिथिस्त्रियामतो वर्ज्ये तिथ्यं ते पारणं भवेत् ॥ ३४ ॥ वन्मसं च पूर्वद्युरुपवासवदाचरेत् ॥ मु
 ख्यतिथ्यंतरा ये तु तिथि शेषो पि गृह्यतां ॥ ३५ ॥ शुद्धाधिकतु कृष्णापि पूर्वा संवृत्तिसंभवात् ॥ गृहीतव्या वै कर्मकालाभ्यां कृष्णापि नीतिथिः ॥ ३६ ॥ परेद्युरेव पूर्वद्युरेव व्या
 सिर्दिन द्वये ॥ नो भयत्रो भयत्रांशे साम्यं वैषम्यमित्यपि ॥ ३७ ॥ षट्पक्षास्ते पुचै के कृत्यास्तौ सेव गृह्यतां ॥ ३८ ॥ दिनद्वयं पितृया साव्यास्तौ चैकदेशतः ॥ ३९ ॥ समयास्तौ
 च पूर्वैव वैषम्ये त्वधिके च तां ॥ अस्यांगस्य कर्मकालं स्वंग्यनुसारतः ॥ ४० ॥ उपवासप्रतिनिधि स्थितिः स्यादुपवासवत् ॥ प्रदोषव्यापिनी न के तिथि र्यातिर्दिने
 द्वये ॥ ४१ ॥ अयाति र्याति शेषे न यासिः स्यात्सर्वथा तत्रा ॥ सोरन के तु सा माह्व्या विनी च प्रदोषगा ॥ ४२ ॥ अयाचिते तु तिथयः स्वीकार्य उपवासवत् ॥ सोदयत्रि
 मुहूर्तायां कुर्यादन्नं व्रतानि च ॥ ४३ ॥ उभयत्र तथा त्वे तु पूर्वद्युस्तदनुष्ठितिः ॥ परत्रैव तथा त्वं चैतृवाग्रात्या तिथि क्षये ॥ ४४ ॥ तिथेः साम्ये च वृक्षो च गृह्यतां तिरुत्तरा ॥
 अस्पृशं चैकदेशस्य सौ पूर्वैव गृह्यतां ॥ ४५ ॥ एकोद्विंशं मध्याह्नमुक्ता स्यादेकमकृतं ॥ एकदेशसमयास्तौ क्षये पूर्वान्यथोत्तरे ॥ ४६ ॥ कुत पाद्यपराह्णं तयासि
 रात्रिकं रुतमा ॥ तदभावे पराह्णस्य व्यापिका गृह्यतां तिथिः ॥ ४७ ॥ क्षयपूर्वतं रात्रौ धोयाति श्रेष्ठ पराह्णयोः ॥ जग्रात्यतिथिगो वृद्धि क्षमावृद्धि तिथे स्तुतो ॥ ४८ ॥
 साम्ये तूर्ध्व तिथे ग्राह्या परविधेव वृद्धि वत् ॥ न स्पृशत्यपराह्णं चैतृवाग्रात्कृतं पाद्यमा ॥ ४९ ॥ वैषम्येणैकदेशस्य सौ ग्राह्या महत्वेतः ॥ साम्ये न चैकमेतृवाप